

5. Unitatea: Ekonomia eta politika

Afrika aberastasun natural handiko kontinentea da.

Afrikako garapenaren arazo asko nazioarteko ordenaren eta garapen-eredu osoaren emaitza dira.

Afrikako baliabideak ustiatzeko eredua, herrialde kolonizatzaileek martxan jarritakoa, da Afrikako garapen-arazoaren eragile nagusietako bat.

Erlazio ekonomiko desberdin horiek tokiko ekonomiak pobretzen jarraitzen dute, eta biztanleriaren nahitaezko desplazamenduak eragiten dituzte.

Afrikako herrialdeen independentzien ondoren, antzinako herrialde kolonizatzaileek menderatze politiko eta ekonomikoko harremanak garatzen jarraitzen dute.

Unitate honetan aurkituko ditugun jarduerak:
Sustraira, jolastu eta jolastu.

Eraiki den Afrikaren irudia kontinente pobre batena da

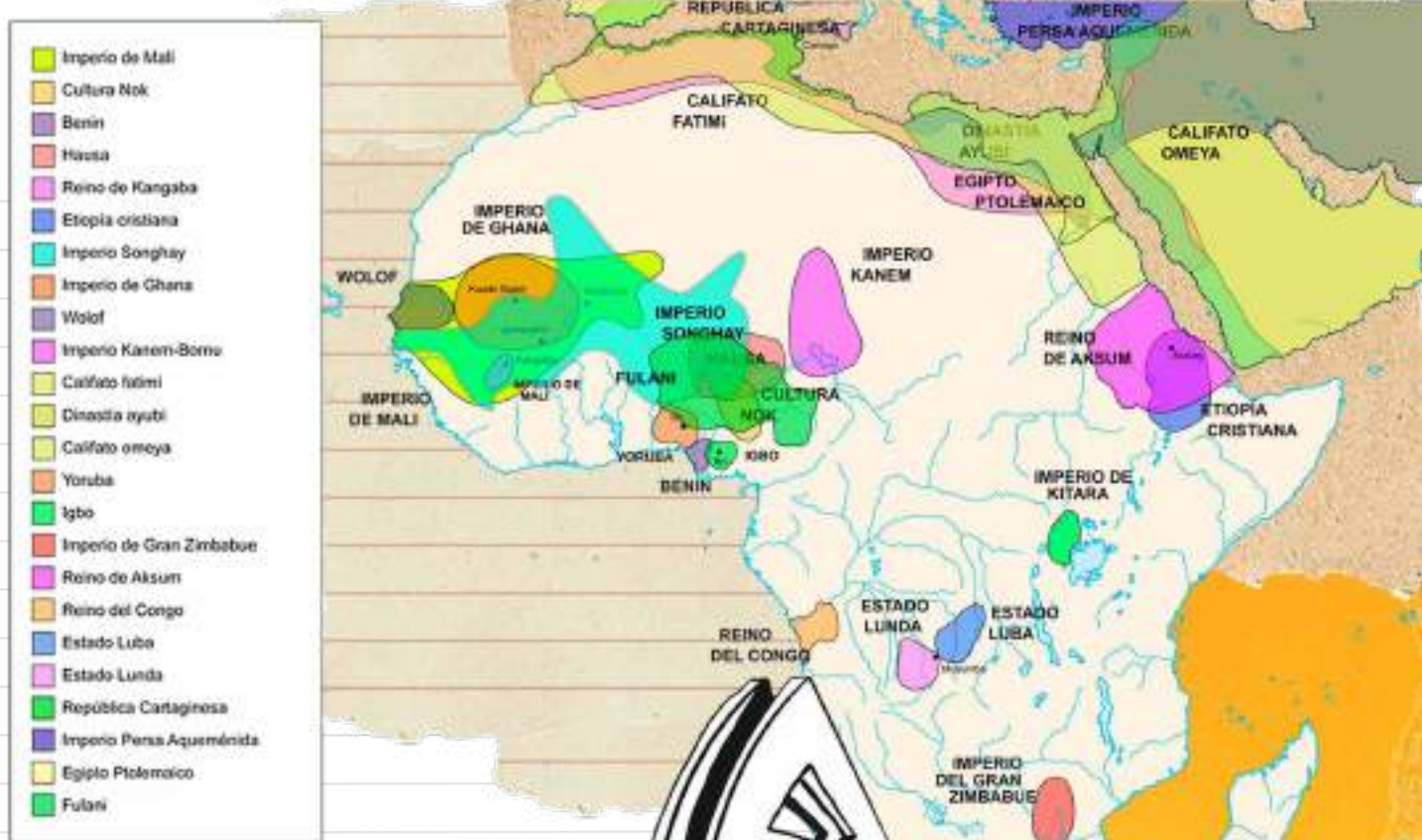
Ezin da Afrika modu sinplistan irudikatzen jarraitu, zeren eta:

1. **Oso kontinente aberatsa da baliabide naturaletan:** landu daitezkeen lurrak, energia-iturriak, basoak, mineralak, arrantza eta beste asko.
2. **Herrialdeen berezitasuna eta kontinenteko eskualdeen aniztasuna sinplifikatzea da hori,** beren lurraldeetako errealitate ekonomiko eta sozialak oso desberdinak direla aintzat hartu gabe.
3. **Afrikako dinamika politiko,** ekonomiko eta sozialak ezagutzen baldin baditugu eta lurraldeetako errealitateak behatzen baldin baditugu, **kontinentearen bilakaera ezagutu eta nola pobretu den ulertuko dugu.**

Horrek kontinentea Mendebaldetik deskribatzeko erabili ohi diren mitoak eta aurreiritziak aldatzen lagunduko digu.

Horrekin batera, orain inoiz baino beharrezkoagoa da garapenari buruz ditugun ikuskerak berrikustea. Azken mendean ezagutu dugun Mendebaldeko garapen-eredua zalantzan jartzen ari da, gaur egun munduak dituen gizarte- eta ingurumen-desoreka handiak eragin baititu. **Garapen-eredu horrek eragin larria izan du planetako prozesu giltzarrietan, eta garapena modu esanguratsuan aldatzeko mehatxua egin du.**

Horrenbestez, Afrikaren garapenaren arazoak, neurri handi batean, nazioarteko ordenaren eta garapen-eredu osoaren ondorio dira. Horrekin bat etorriz, **eredu jasangarri, bidezko eta justizia globalerako bokazioa duen batek egiturazko aldaketak beharko lituzke nazioarteko harremanetan.** Beraz, herrialde guztien garapen-eredua bera berrikusi behar da, hala ikuspegi globalean zein tokiko adierazpenean, jasangarria, bidezkoa eta justua izango den baterantz jotzeko.

▲ Kolonizazioaren aurreko Afrikaren mapa

Carmen Pereira

(Ginea-Bissau, 1937 - 2016)
bere herrialdea askatzeko borrokaren lider nabarmena bihurtu zen. Bera da "bi kolonialismori aurre eginez" dioen esaldiaren egilea, emakume ginearrak independentziaren eta beren eskubideen alde egiten ari diren borroka bikoitzari buruzko esaldia.

Afrika pobretu duten dinamika politiko, ekonomiko eta sozialak

Afrikaren garapen politiko eta ekonomikoan duen eragina dela-eta, **ondare kolonialaren azterketa abiapuntu garrantzitsua da Afrikaren bilakaera ulertzeko. Baina, hori baino lehen, esklabo bihurtutako pertsonen salerosketak eragin handia izan zuen Afrikako gizartean, kulturen eta ekonomian.** Kalkulatzen da Afrikako hamabi milioi pertsona inguru, gehienetan emakume eta gizon gazte eta indartsuenak, harrapatu eta Afrikaren eta Amerikaren artean esklabo bihurtutako pertsonen merkataritza bideratu zirela. Horren ondorioz, pertsona helduen belaunaldiak desagertu ziren, eta tokiko sektore eta jarduerak ekonomikoak suntsitu. Era berean, Europako potentziak kontinentean sartzea erraztu zuen horrek, baita, XIX. mendearen amaieran, Berlingo Konferentzian, Europako herrialdeek “Afrikaren banaketa” delakoa gertatu izana ere.

Kontinentearen banaketa horretan, Europako herrialdeek ez zuten kontuan hartu Afrikan kolonien aurreko egiturak zeudela, eta muga artifizialak sortu zituzten, arazo sozial **eta politiko izugarriak eragin zituztenak, gaur egun arte iristen diren ondorioekin.** Lurraldeen banaketak Afrikako herrien eta talde etnikoen banaketa eragin zuen, erakunde politiko independenteen batasuna eta kohesioa zailduz eta talde kulturalak Estatu desberdinetan banatuz. **Horrek liskarrak, barne-gatazkak, gerra zibilak eta mugimendu sezesionistak izatea eragin zuen.**

Era berean, Europak marraztutako mugek itsasorako irteerarik **gabeko Estatu gehiago sortu dituzte beste ezein kontinentetan baino,** eta horrek zaildu egin ditu inportazioen eta esportazioen merkataritza-eta garraio-aukerak, ondorioak eraginez epe luzean haien garapen ekonomikoan.

Herrialde kolonizatzaileek lehen sektorearen garapena baino ez zuten sustatu Afrikan, hau da, nekazaritza-bilketa eta kontinenteko baliabide mineralen erauzketa, Europako metropolietara esportatzeko. Ez zuten produktu manufakturatuen garapena bilatu; **lehengaiak (mineralak, zura, kakaoa, kautxua eta abar) lortzeari lotu zitzaizkion, Europako potentzien beharrak asetzeko.** Era berean, ez zuten azpiegituren garapena sustatu, salbu eta komunikazio-sare txiki bat, landaketa eta meategietarainoko garraioa errazteko, edo portuetarakoa, horietatik bidaltzen baitziren baliabideak Europara.

Are gehiago, **Afrikako gizarte batzuk oso aberatsak ziren kolonien garaia baino lehen, eta pobretu egin ziren interes kolonialei erantzuteko.** Adibidez, 1863an, Afrikako eremu australeko eskualde zabal bateko “aletegi” gisa deskribatu zuten Lesoto. Nekazari aberatsak ziren, eta aleak Britainia Handira eta Herbehereetara esportatzen zituzten. Kolonizazioarekin, XX. mendearen hasieratik, arrazaren “garapen bereiziko” sistema bat ezarri zen, apartheid izenekoa, Afrikako herritarren aurkako lege diskriminatzaileen bidez populazio zuriari mesede egiteko. Sistema horrek Lesoto, Mozambique eta inguruko beste herrialde batzuk meategietan (urrea eta diamanteak) eta Hegoafrikako landaketa zuri aberatsetan lan egiteko gizonezko langileen erreserba bihurtu zituen.

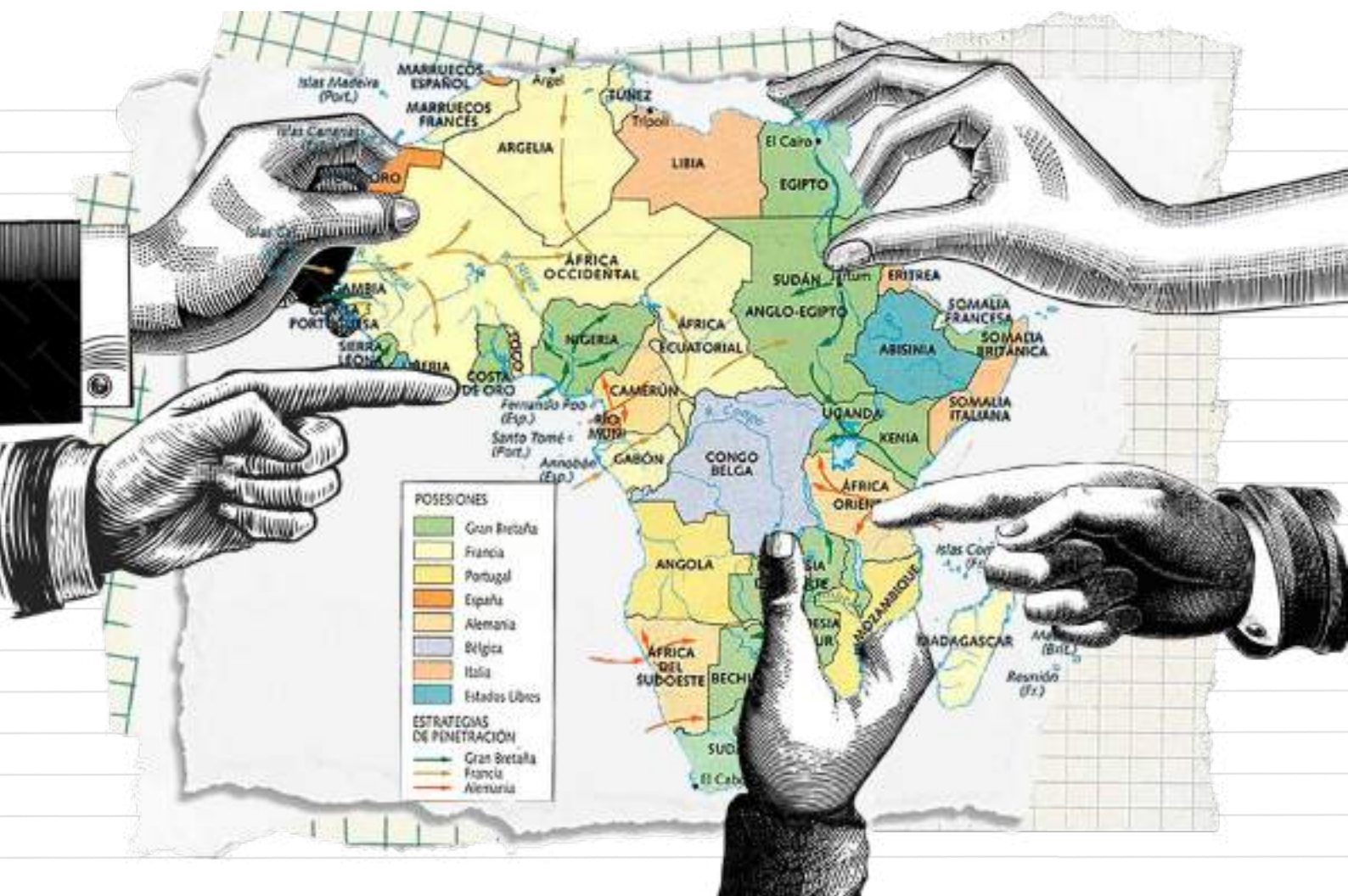
Horrenbestez, **Afrikako baliabideak ustiatzeko Europako ekintza da Afrikako garapen-arazoaren lehen arrazoia. Independentzien ondoren, Afrikako Estatu berriak desabantaila handi batekin abiatu ziren,** garai kolonialean esportaziora bideratutako bi edo hiru nekazaritza- edo mineral-produktu bakarrik ekoizten espezializatu baitziren. Afrikako hogeita hamar herrialde baino gehiago lehen mailako produktuen esportazioaren mende egotera iritsi ziren, horiek haien diru-sarrerara guztien laurdena baino gehiago osatzen baitzuten.

Afrikako baliabide naturalak:
kontinente afrikarrak
meatzaritzako erreserba
garrantzitsuak eta natur
aberastasun handia ditu

Afrikako ekonomiak dibertsifikatu ez izanak zaurgarritasun-egoeran utzi zituen herrialdeak, balio erantsi txikiko lehen mailako produktu gutxi ekoizten zituztelako, eta produktu manufakturatua erosten, askoz ere garestiagoak. Gainera, **Euro-pako** merkatuen mende zeuden, tradizioz beren produktuen erosle izandakoen mende.

► **Afrikako baliabide naturalen mapa**

▲ Afrika kolonialaren mapa

Beste faktore batzuek ere eragin zuten Afrikaren pobretzea. Afrikako herrialde askotan, elite politikoek ondare eta klientelismo sistema bat sortu zuten, beren onura eta biziraupenerako. **Afrikako agintari postkolonialek, askotan, beren ongizatea eta segurtasuna bermatu nahian, erakunde politikoaren kontrola erabili zuten beren onurarako.** Azken bi hamarkadetan, batez ere 2010etik aurrera, egoera horrek **herrialde askotako Afrikako gizartearen mobilizazio handiak** eragin ditu. Mobilizazio horiek masiboki jotzen dute kalera elite metatzaileen aurka protesta egiteko, aldaketa politikoaren eta gizarte-justiziaren bila, hurrengo unitateetan ikusiko dugunez.

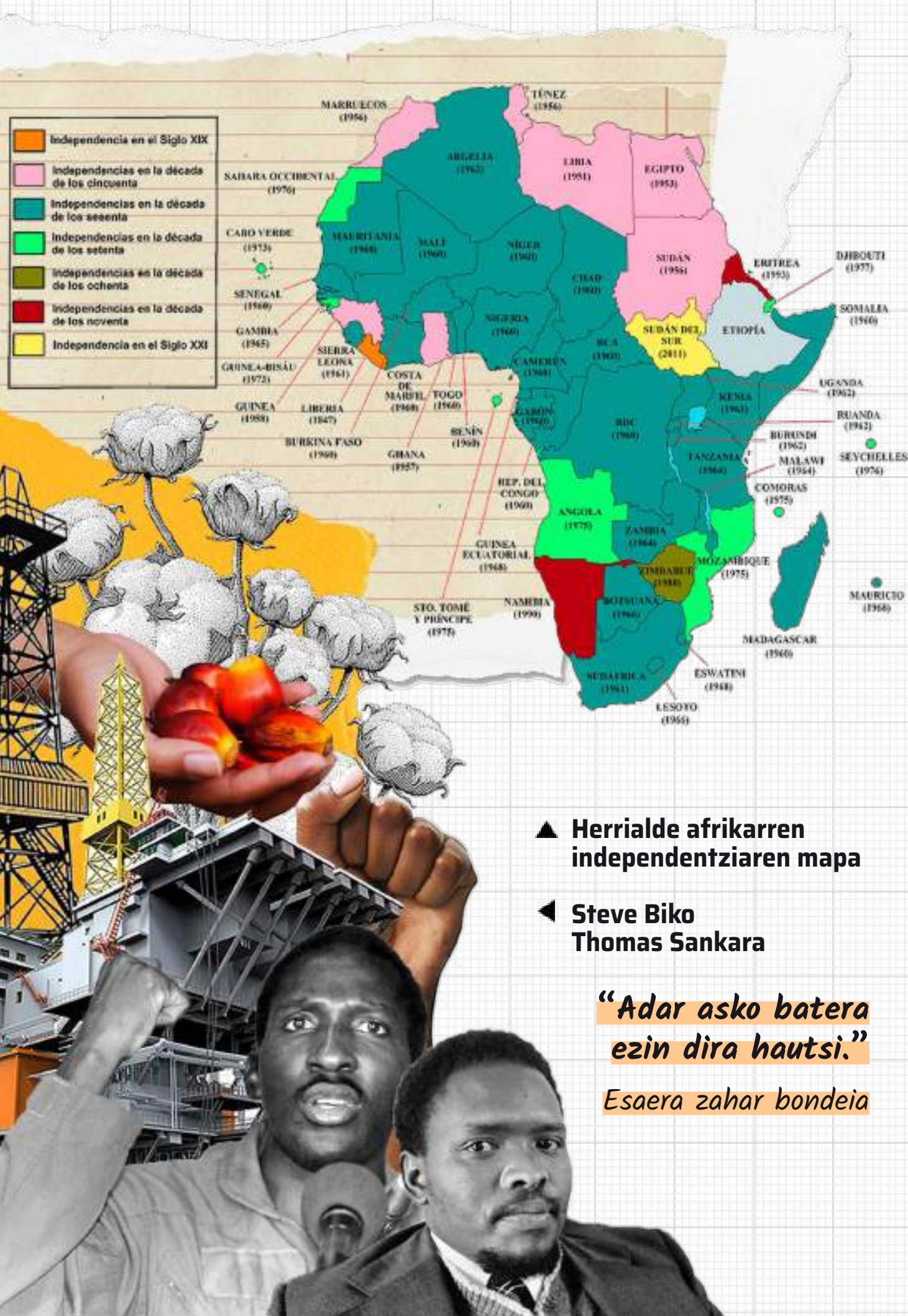
Neokolonialismoa

Afrikako herrialde gehienek duela hirurogei urte eskuratu zuten independentzia formala, baina independentzia hori ez da gauzatu arlo **ekonomikoan**. Kolonialismoaren amaierak ez zuen ekarri Afrikako baliabideen ustiapenaren amaiera, eta antzinako metropoliek eragin handia izan zuten, eta izaten jarraitzen dute, Afrikako ekonomietan.

Independentzien ondoren, antzinako herrialde kolonizatzaileen eraginak injerentziaren eta menderatzearen jarraipena ekarri du, beste bitarteko **politiko eta ekonomiko batzuen bidez**. Estatu afrikarretan zuzenean esku hartzen jarraitu dute gaur arte, eta, kontinenteko baliabideetan interesa duten beste aktore batzuekin batera (hala nola Txina, Estatu Batuak eta Errusia), oztopo handia dira Afrikako herrialdeen subiranotasunerako.

Gaur egungo neokolonialismoaren adibide bat: palma-olioaren laborantza eta ekoizpena

Palma-olioa da gaur egun munduan gehien kontsumitzen den landare-olioa. Dituen propietate apartekoengatik osagai ezin hobea da epe luzean kontserbatzeko, eta, hari esker, ontziratutako elikagai askok hila-beteetako iraungitze-datak izan ditzakete, baita urteetakoak ere, eta hori da hain erakargarri egiten duena. Elikagaien industrian, elikagai-enpresa multinazional gutxi batzuek (Nestlé, Unilever, Kellogg's, PepsiCo edo/eta Kraft) menderatua, palma-olioa giltzarri bihurtu da merkea delako, eta ekoizten dituzten produktu askotan erabil daitekeelako: galletak, txokolateak, *noodleak*, berehalako janaria, esnea eta jakiak ez diren beste produktu oso erabili batzuk, hala nola xanpua, xaboia, detergenteak, ezpainetako margoak eta hortzetako pasta.

▲ Herrialde afrikarren independentziaren mapa

◀ Steve Biko
Thomas Sankara

*“Adar asko batera
ezin dira hautsi.”*

Esaera zahar bondeia

Alabaina, **palmondo-laboreak agerian uzten ditu munduko desoreka eta desberdintasun ekonomikoak**; horietan, afrikarrek ez dute irabazi handiko laborantza horren onura ekonomiko edo sozialik jasotzen; aitzitik, ondorioak nozitzen dituzte, egoera ekonomikoak eta osasunekoak okertuta, eta, ingurumenari dagokionez, basoak eta ura nabarmen hondatuta.

Ehunka urtez landu izan da Afrikan, haren sustraiak, fruituak eta adarrak erabiliz, Afrikako ekonomietan funtsezkoak diren hainbat produktu egiteko (ardoak, zopak, xaboiak, ukenduak, baita ehunak eta etxean erabiltzeko materialak ere).

Hala ere, **azken bi hamarkadetan mendealdeko multinazionalak nekazaritza hori olioaren erazteko sail handietan oinarritutako esportazioko industria-jarduera bihurtu dute**. Afrikako bost enpresa nagusiak Luxenburgokoak, Belgikakoak, Kanadakoak eta Singapurrekoak dira. Enpresa horiek eta atzerriko beste batzuek 60 kontratu baino gehiago lortu zituzten, ia lau milioi hektareatarako, batez ere Kamerunen, Kongoko Errepublikan Demokratikoan, Kongo-Brazzavillen, Boli Kostan, Gabonen, Ghanan, Liberialan, Nigerian eta Sierra Leonan. **La beti, konpainia multinazionalak elkarlanean jarduten dute gobernuarekin, tokiko eliteekin eta garapen-bankuekin.**

Herrialde horietako gobernuak bere egin dute garapen-bankuek eta multinazionalak kontratatutako historia: “Landaketek garapena sortzen dute” dioena. Horren ondorioz, atzerriko inbertsioak erakartzen saiatzen dira, enpresei lur hobeak aginduz, prezio merkeagoetan eta inguruko herrialdeek baino lan-araudi malguagoekin. Enpresek herrialdeen arteko lehia hori erabiltzen dute gero eta baldintza hobeak eskatzeko. Gainera, gobernuan dauden pertsonen eta tokiko eliteen etekina ateratzen diete kontratu horiei, multinazionalak irabazi handiko kontratuak eskaini ohi baitizkie gobernutik gertuko pertsonen, tokiko antzeko enpresek egiten dituzten lanak egiteko.

Multinazional horiek ondo dakite palma-olioaren ekoizpen industrialak ingurumenean eta tokiko komunitateen bizi-baldintzetan eragin kaltegarriak dituela. Landaketetan lan-baldintzak oso eskasak dira, soldata oso baxuak dituzte eta lan-arriskutsuak egiten dituzte: zenbat eta baxuagoak izan soldadak, orduan eta txikiagoak dira ekoizpen-kostuak, eta handiagoak irabaziak palma-olioaren jabeentzat.

Afrikako gobernuekin negoziatzerakoan, palma-olioaren enpresek beti esaten dute beren industria-landaketek lanpostu asko sortuko dituztela, baina errealitatea da ohiko palma-olio landaketa batek langile bakarra behar duela 2,3 hektareako. Horrek sortzen duen enplegua askoz urriagoa da tokiko nekazaritzak eta palmondo-laborantza tradizionalak sortutakoa baino.

Gainera, **mendebaldeko eta erdialdeko Afrikako palmondo-arboen landaketen hedapenak baso tropikalak suntsitzen ditu,** eta horrek, biodibertsitatea galtzea eta animalia- eta landare-espezieen habitata desagertzea eragiteaz gain, tokiko populazioentzako elikagai- eta sendagai-iturri bat ezabatzea dakar. Horri gehitu behar zaio laborantza horrek produktu kimiko asko erabiltzen dituela, eskala handiko mono-laborantzek pestizidak eta ongarri kimikoak behar baitituzte errendimendua maximizatzeko eta izurriteen arriskuari aurre egiteko. Pestizida eta ongarri horietako batzuk ibaietara iristen dira, eta, azkenik, lurpeko uretara. Askotan, komunitate batek erabiltzen duen ur bera da; beraz, ur hori kutsatuta dago. Era berean, milioika palmondo-arbolek ur-kantitate handiak erabiltzen dituzte, eta horrek ur-eskasia eragin dezake komunitateetan. Enpresek ibaien ibilgua desbideratu edo drainatze-kanalak ireki ohi dituzte, landaketa-eremuetako ur-fluxua erregulatzeko. Ur-desbideratze hori, ia beti, tokiko komunitatearen beharren kontura egiten da.

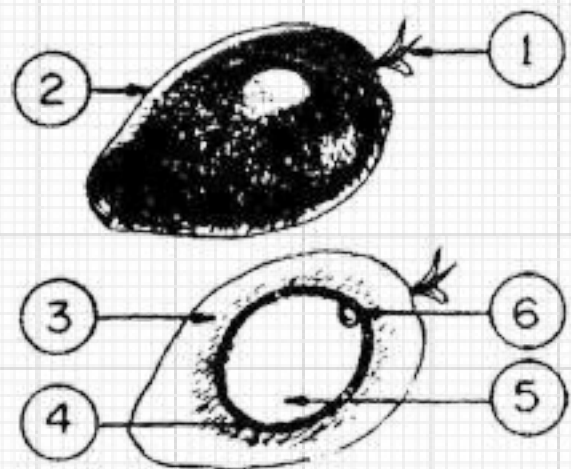

Palma-olioa: Munduko Natura Funtsak (WWF) egindako kalkuluen arabera, supermerkatuko hamar produktutik batek palma-olioa dauka

Enpresa - proiektu horietako batzuek zailtasun handiak izan dituzte aurrera egiteko, **Afrikako komunitateen erresistentziaren ondorioz, gero eta gogorragoa baita.** Erresistentzia horrek eragin handia du multinazionalen eta Afrikako gobernuen erabakietan, baita industria-landaketen proiektuak aurrera ateratzeko gaitasunean ere.

▲ Olio horrekin hainbat produktu egiten dira, besteak beste, janari prozesatua

▼ Fruituaren zatiak dira: (1) Estigma (2) Exokarpoa (3) Mesokarpoa edo mamia (4) Endokarpoa (5) Endospermoa edo almendra (6) Enbrioia

▲ Biodibertsitatearen galera

Palma-olioaren ekoizpen masiboak ekosistemak suntsitzen ditu, giza eskubideak urratzen eta nekazariak baztertzen

1. **Tanzaniako Rufiji-ko biztanleen protestek** African Green Oil Ltd konpainia ingelesaren 20.000 hektareako palmondoa landatzeko proiektua gerarazi zuten.
2. **Kamerungo hego-mendebaldeko komunitateen borroka gogorrak**, tokiko erakundeen laguntzarekin, Herakles Farms enpresa estatubatuarri eman zioten lur-emakida murriztera behartu zuen gobernua, eta konpainia erretiratu egin zen.
3. **Kamerunen**, bertako komunitateek geldiarazi egin dute landaketen hedapena, **lurak berreskuratzeko eta Socapalm enpresaren hedapena geldiarazteko** borroka luzeen ondoren.

4. **Liberian**, komunitateak eragotzi egin zuen Erresuma Batuko Equatorian Palm Oil konpainiak bere lurak landaketetarako eskuratzea. Liberian diharduten palma-olioaren konpainia handiek ere **gogor egin behar diete aurre biztanleei** eta tokiko erakundeei, beren landaketa industrialeko planak aurrera eramateko ahaleginetan.

Praktika neokolonialek Afrikako populazioetan dituzten ondorioak: pertsonen nahitaezko desplazamenduak

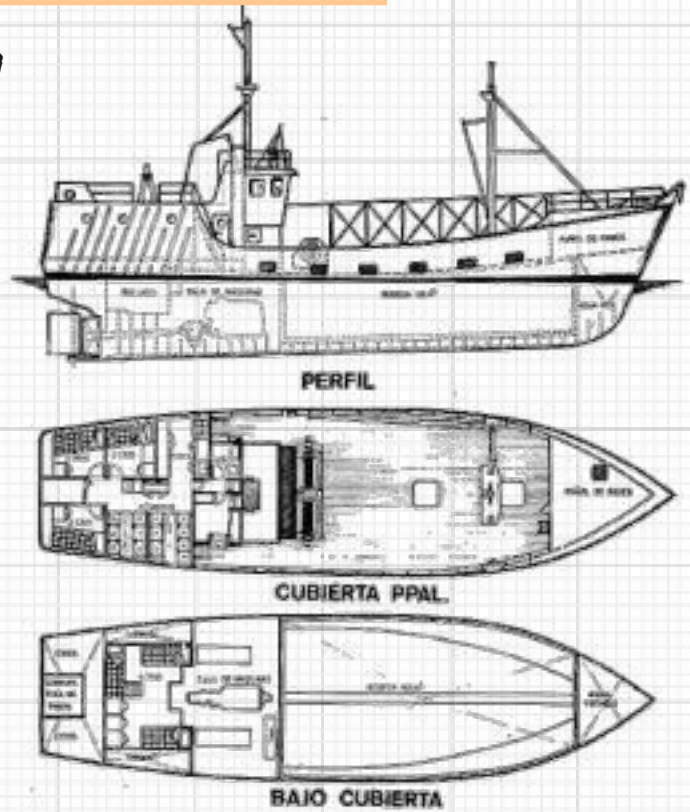
Populazio afrikarren migrazio-uhinak, Afrikako beste herrialde batzuetarakoak edo beste kontinente batzuetarakoak, **deskribatu ditugun dinamika sozial eta ekonomikoen ondorio zuzenak dira**. Botere-zentroetatik baztertutako Afrikako herrialdeetatik, lanaren nazioarteko banaketan menpekotasun-rola esleitu zaienetatik, abiatzen dira gaur egun beren bizi-baldintzak eta familiakoenak eta ingurukoenak hobetu nahi dituztenetako asko eta asko.

Egoera hori erakusten laguntzen digun adibide bat **Senegalgo arrantzaleena da**. Senegalen eta Mendebaldeko Afrikako beste herrialde batzuetan, Senegalgo gobernuak Europako eta Asiako multinazionalen industria-arrantzako lizentziak eman izana **tokiko arrantza-ekonomia suntsitzen ari da, eta milaka langile lanik gabe uzten**. Senegalen, artisau-arrantzak populazioaren animalia-jatorriko proteinen kontsumoaren hiru laurdenak inguru ematen ditu, eta 600.000 pertsona ingururi ematen die lana.

Pertsonen desplazamendu behartuak, Afrikako kontrolik gabeko industria-arrantzaren ondorioz

Ozeanoak hain gogor ustiatuta daude, non espezie askoren ugalketa arriskuan dagoen. Frantziako, Espainiako, Txinako, Koreako, Japoniako edo Errusiako arraste-ontzi industrialek arrantza-baliabideetan aberatsak diren Afrikako urak berenganatu izanak arriskuan jartzen du kontinentearen elikadura-segurtasuna.

- **Arrantza-ontziaren planoak:** arrantza funtsezko sektorea da; Afrika osoan hamabi milioi pertsonak baino gehiagok dute hori bizibide zuzena

Nazioarteko arrantza-ontziek, Espainiakoak barne, presio handia egiten dute mendebaldeko Afrikako zenbait herrialdetako arrantza-kalen gainean, hala nola Senegal, eta horrek eragin larria du bertako biztanleen enpleguan, ekonomian eta elikadura-segurtasunean; ondorioz, gero eta jende gehiago dago emigratzera behartua.

Gehiegizko arrantzaren arazoa, gainera, areagotu egiten da nazioarteko konpainiek abeltzaintza industrialeko eta akuikulturako jarduerak hornitzeko erabiltzen dituzten irin- eta arrain-olioen fabriken eraginez. Fabrika horietako gehienak espezie pelagiko txikiz hornitzen dira, hala nola alatxaz, eta horiek dira, hain zuzen ere, Senegalgo ontzi txikien helburu nagusia. Fabrika horiek (50 baino gehiago Senegalen, Gambian eta Mauritanean) senegaldarren aurkakotasun handia izan dute, beren lanpostuak arriskuan daudela ikusten baitute.

Hala, **ingurune naturalaren ustiapen jasangarrian oinarritutako ekonomia tradizionalak hondoratzea da Afrikako eskualde horretako migrazioen eragile nagusietako bat.**

Ba al zenekien?

73.or.: Afrikako kontinenteak meatze-erreserba handiak ditu: 70 mineral-mota baino gehiago ditu, eta planetako erreserba mineral guztien herena. Platinoideen erreserben % 90, koltanaren % 80, kobaltoaren % 60, tantaloaren % 70, diamante-erreserben % 46 eta urre-erreserben % 40 ditu. Askotariko energia-iturriak ditu: partikula finak (gasa eta petrolioa), arro hidrografikoak eta elektrizitatea, eta eguzki-argi ugari sortzeko ahalmen geotermikoak. Gainera, planetako lur landagarrien % 24 dauka. Afrikako kostaldean daude munduko arrantzagune handienetako batzuk. Bertako baso zabalek lehengaiak hornitzen dituzte, flora eta fauna espezie ugari beteta, eta hektareako karbono kantitate handiak biltzen dituzte.

76.or.: Thomas Sankara (Volta Garaia – gaur egun, Burkina Fasoko Errepublika): 1983tik 1987ra Burkina Fason buru izan zen kapitain militarra, iraultzaile komunista eta teoriko panafrikarra. Burkina Faso, «gizon osoen herrialdea», izendatu zuen Alto Volta herrialdea zena. Sankara ingurumena errespetatzearen, panafricanismoaren, emakumearen eskubideen, austeritatearen, pobreziaren gaitzespen sendoaren, auto-sufizientziaren alde agertu zen. Pentsamendua deskolonizatzeri eta zoriona lortzeri jo zuen behin eta berriz bere diskurtsoan.

Steve Biko (Hegoafrika): ekintzaile hegoafrikarra izan zen. 60ko eta 70eko hamarkadetan, apartheidaren aurkako oinarritzko kanpainaren abangoardian egon zen, Kontzientzia Beltzaren Mugimendua izenekoan.

79. or.: Olio-palmondoa (*elaeis guineensis*): Afrikan du jatorria. Sortzen dituen fruituetatik ateratzen da olio, palmondo-intxaur deritzenetatik. Eskualde tropikal beroko berezko landarea da (oihan heze tropikal beroa).

Kontzeptuak hurbiltzen

- 1. Garapen-bankuak:** nazioarteko banku-erakundeak (Munduko Bankua, adibidez) edo eskualdekoak (Garapenerako Afrikako Bankua, Garapenerako Banku Interamerikarra, eta abar) dira, garapenerako proiektuak gauzatzeko gobernuei kredituak, dirulaguntzak eta bestelako inbertsioak ematen dizkietenak.
- 2. Klientelismoa:** pertsona, erakunde, alderdi politiko eta abarri mesede egitean oinarritutako praktika politikoa, haien babesa lortzeko eta boterean mantentzeko, mesedeen eta zerbitzuen truke fideltasunak ziurtatuz.
- 3. Lanaren nazioarteko banaketa:** produkzio globaleko prozesu bati dagokio, zeinaren bidez herrialdeak/eskualdeak ondasun edo zerbitzu jakin batzuk egiten espezializatzen baitira. Horrek desoreka eta ekitate-gabezia sakona eragin du herrialde industrializatuenean eta lehen-gaien ekoizpenean espezializatutako herrialdeen artean.
- 4. Justizia globala:** desberdintasunak sortzen dituzten herrialde/eskualdeen arteko botere-harreman globalen eraldaketa bilatzen duen filosofia politikoko termino bat da, ondasunak birbanatzearen, naturarekiko harreman jasangarriaren, herritartasun globalerako hezkuntzaren eta abarren bidez.
- 5. Patrimonialismoa:** gobernagarritasun modu bat da, non botere guztia liderrarengan baitago zuzenean. Hori sektore publikoaren eta pribatuaren arteko nahasketa da funtsean.
- 6. Subiranotasun nazionala:** ordezkatzeko duten organo eta erakunde bidez herriarengan dagoen agintea. Lege- eta konstituzio-esparrubatean oinarritzen da, herritartasun subiranoaren eta hura ordezkatzeko duten agintarien arteko harremana ahalbidetu eta legitimatzen duena eta haien eskubideak eta askatasunak bermatzen dituena.

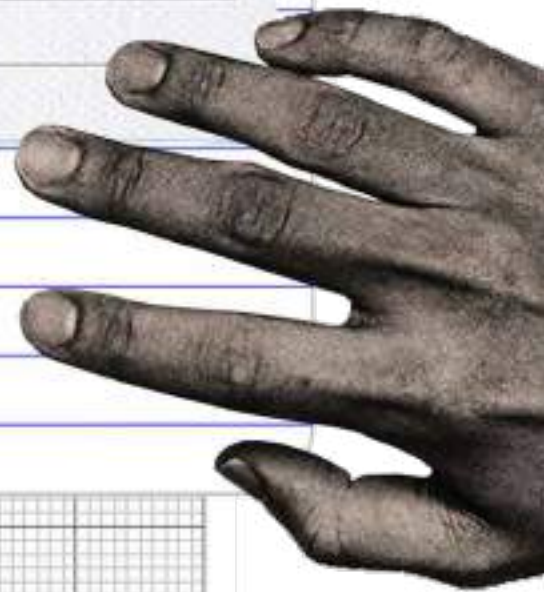
Oroitu beharrekoak

*Mundu osoan jasangarria
eta bidezkoa den garapen-
ereduak nazioarteko bidezko
harremanak ezartzea
eskatzen du.*

Mendebaldeko gobernuek eta
multinazionalak neokolonia-
lismoa erabiltzen jarraitzen
dute eta Afrikako garapena
baldintzatzen dute.

Neokolonialismoa baliabide
naturalen ustiapen
jasangarrian oinarritutako
Afrikako ekonomia
tradizionalak hondatzen ari
da, baita ingurumena ere.

Zer gogoratu nahi duzu zuk?

Bibliografía eta irudien zerrenda

María Ángeles Alaminos Hervás (07/10/2021). *Desarrollo político y económico en África: sesenta años de transformación*. Revista de Fomento Social. Universidad de Loya-la Andalucía. Disponible en: <https://revistadefomentosocial.es/rfs/article/view/5028>

Chema Caballero (25/05/2017). *El expolio de África*. El País. África no es un país. https://elpais.com/elpais/2017/05/25/africa_no_es_un_pais/1495706053_437760.html

Francis Ghilès (01/06/2021). *Aceite de palma: entre el colonialismo de ayer y la deforestación de hoy*. Esglobal. <https://www.esglobal.org/aceite-de-palma-entre-el-colonialismo-de-ayer-y-la-deforestacion-de-hoy/>

World Rainforest Movement y GRAIN (2018). *Promise, Divide, Intimidate, Coerce. 12 tactics palm oil companies use to grab community land*. Editorial Daraja Press. Disponible en: https://www.grain.org/system/articles/pdfs/000/006/171/original/PDIC_EN_contents_final_pages_v5.pdf?1552569214

Alberto Piernas (01/09/2020). *África, un imán para el cultivo de aceite de palma*. El País. África no es un país. https://elpais.com/elpais/2020/08/21/planeta_futuro/1598006484_199336.html

- <https://www.ufrgs.br/africanas/carmen-pereira-1937-2016/>
- <http://www.fogonazos.es/2014/05/el-mapa-de-los-recursos-de-africa.html>
- <https://khronoshistoria.com/go/historia-contemporanea/imperialismo-europeo/reparto-de-africa-imperialismo/>
- <https://www.resumenlatinoamericano.org/2020/09/16/africa-las-independencias-lo-realizado-lo-conseguido-y-lo-pendiente/>
- <https://ujamaalive.africa/encyclomedia/steve-biko/>
- <https://www.eulixe.com/articulo/foto-del-dia/32-anos-asesinato-thomas-sankara-che-africano/20191015212115017057.html>
- <https://www.angelfire.com/biz2/palmaaceitera/infotecnica.html>

